

УДК 371.13:504 (008)
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.53.40-43

Гасанова Лейла Ілгарівна

аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
ilharivna@gmail.com
<http://orcid.org/0009-0002-7019-7155>

Кравченко Оксана Олексіївна

доктор педагогічних наук, професор

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна
okskravchenko@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-9732-6546>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК В УЧНІВСЬКІЙ МОЛОДІ

Анотація. Статтю присвячено сутності формування соціально-емоційного навчання (СЕН) у контексті розвитку емоційного інтелекту учнівської молоді в сучасній школі. Схарактеризовано виміри та рівні соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН). Обґрунтовано значення впровадження елементів соціально-емоційного та етичного навчання під час здобуття академічних знань учнів. Метою статті є теоретичне обґрунтування організаційно-змістових умов розвитку соціально-емоційних компетентностей в учнівській молоді, надати рекомендації з впровадження соціально-емоційного навчання для учнівської молоді. Для використання вивчених завдань застосовувалися теоретичні методи дослідження, а саме аналіз психолого-педагогічних, соціологічних джерел, синтез, узагальнення, систематизація. В статті висвітлена наукова новизна дослідження а саме, обґрунтовано соціально-психологічні умови формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді; уточнено зміст, структуру, виміри та рівні формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді. Стаття містить список цінних навичок учнівської молоді, які позитивно сприятимуть формуванню соціально-емоційних компетенцій.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, соціально-емоційні компетенції, емоційний інтелект, Нова українська школа, учнівська молодь.

Вступ. Сучасні зміни соціально-етичної та духовної сфери торкнулися і системи освіти, а саме реформа Нової української школи (НУШ), яка передбачає не лише засвоєння академічних знань учнів, а й спрямування на формування та розвиток емоційних компетенцій учнівської молоді.

Саме у 2016 році, коли зароджувалася реформа НУШ, уперше за всю історію української освіти на рівні законодавчих документів прозвучала ідея фокусу освіти на дитині. Також тоді вперше зробили пропозицію цілісного розвитку дитини й фокус на її благополуччя, що передбачає успішне навчання, формування здорового способу життя, самореалізацію та активні життєву позицію. Враховуючи, що НУШ включає в себе безліч компетентностей варто зазначити, що соціально-емоційний компонент також входить до реформи НУШ [1].

Формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді є новим фокусом роботи сучасної школи, оскільки раніше акцент уваги був лише на здобуті знань та умінь учнів. З метою впровадження в освіту емоційного компоненту в Україні реалізовується пілотна програма, яка включає соціально-емоційне та етичне навчання (СЕЕН) дана програма впроваджується на базі 26 шкіл у рамках загальнонаціонального шкільного експерименту за участі Інституту модернізації змісту освіти, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук (наказ МОН від 18.11.2019 р. № 1431). Це стало можливим за допомоги громадської організації «EdCamp Ukraine» [2].

Саме тому цієї осені 2023 року 75 закладів освіти, а саме 3000 учнів віком 15 років приймуть участь у масштабному опитуванні дослідженні соціально-емоційних навичок (ДоСЕН) та долучатся до 15 країн які

ще з 2022 року впроваджують СЕН в освітніх закладах. Україна долучилася до ДоСЕН лише 2023 року: організатори дослідження зробили виняток, усвідомлюючи цінність, стійкість та унікальність українського педагогічного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-емоційне навчання (СЕН) стало об'єктом досліджень зовсім недавно, однак набуло активної уваги через свою актуальність, зокрема питання СЕЕН вивчали Д.Гоулмен, Далай-лама XIV, О.Елькін, Тсондо Самфел, Б.Озава-де Сільва, К.Тінарі.

Соціально-емоційні та м'які навички soft skills досліджено в працях українських науковців, зокрема: І. Гарбузюк, Л. Гриневич, О. Елькін, К. Коваль, Н. Коляда, О. Кравченко, О. Масалітіна, С. Наход, О. Рассказова, Н. Швадчак та ін.

Одна із засновниць та дослідниць СЕН Брендан Озава де Сільва провела аналіз впровадження цієї складової навчання та зазначила, що СЕН допомагає знизити антисоціальну поведінку на 10% відповідно просоціальна поведінка збільшилася на стільки ж, академічні знання учнів збільшилися на 11%, що дає можливість позитивно оцінити впровадження СЕЕН у навчальний процес [3, с.14].

Мета статті: уточнення змісту поняття «соціально-емоційне навчання» як платформи для розвитку компетенцій емоційного інтелекту учнівської молоді та розкриття способів практичного застосування СЕЕН під час навчання дітей в школі. Завдання дослідження: проаналізувати психологічну, соціологічну, педагогічну літературу для того, щоб порівняти її, узагальнити, класифікувати та систематизувати для виокремлення особливостей формування соціально-емоційних навичок учнівської молоді.

Для використання вивчених завдань застосовува-

лися теоретичні методи дослідження, а саме аналіз психолого-педагогічних, соціологічних джерел, синтез, узагальнення, систематизація.

Виклад основного матеріалу. Соціально-емоційні навички (СЕН), (це навички ХХІ століття, soft або life skills, їх ще називають м'якими та гнучкими навичками) – це індивідуальні риси та характеристики, які можна розвивати уздовж всього свого життя, ці навички важливі не лише для академічних успіхів, а й для активної життєвої позиції налагодження соціальних зв'язків, професійної активності та конкурентоспроможності на ринку праці та добробуту людини загалом.

Соціально-емоційні навички створюють в учнів фундамент особистісного розвитку, формують позитивне ставлення до себе та світу, спонукають бути активним громадянином своєї країни та відстоювати справедливість і правду. Саме ці навички є метою СЕН, яка в подальшому вплине на розвиток суспільства та світу в цілому [6].

В основі СЕН лежить фокус навчання на турботі

учнів про себе та інших особливо в розрізі ментального, емоційного й соціального здоров'я. СЕН базується на принципах співпереживання до себе та інших, варто зазначити, що співпереживання включає в себе: розуміння емоцій, включення в життя кожного і кожної, допомога тим, хто її потребує, толерантне ставлення та безбар'єрне спілкування. Головною умовою є виховання співпереживання не через примус і авторитет, а через власний приклад та турботу [3, с.26].

Модель Д. Гоулмена і П. Сенге в книзі «Потрійний фокус»: увага до себе, увага до інших і увага до взаємозалежності та систем дала поштовх для формування моделі соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), яка включає в себе три рівні, а саме особистісний, соціальний та системний. Ці три рівні можуть реалізуватися в трьох вимірах: усвідомлення, співпереживання та залученість. Дана модель дозволяє нам зрозуміти, що СЕЕН передбачає, що учнівство має бути активним у всіх сферах та рівнях суспільного та особистого життя (див. рис. 1.).

Рис.1. Рівні та виміри СЕЕН

Для того щоб діяти ефективно найперше ми маємо усвідомити проблему або питання, наступним кроком є вміння включитися в дану проблему емоційно і як наслідок діяти вміло, тобто бути залученим

до процесу вирішення проблеми [5, с.29].

Для кращого розуміння можемо зобразити модель СЕЕН у вигляді таблиці, де кожен вимір та рівень має свою задачу та спосіб реалізації (див. рис.2.).

Рівні	Виміри		
	Усвідомленість	Співпереживання	Залученість
Особистісний	Увага і самоусвідомленість	Співпереживання собі	Саморегуляція
Соціальний	Міжособистісна усвідомленість	Співпереживання іншим	Навички побудови взаємин
Системний	Поцінювання взаємозалежності	Визначення спільності з людством	Залученість до локальної і світової спільнот

Рис.2.: Складові рівнів та вимірів соціально-емоційне й етичне навчання.

Головним принципом соціально-емоційного навчання – співпереживання, яке реалізується через призму добра, емпатії прийняття та поваги до себе та інших [4, с.41]. Інші два виміри багато в чому служать підтримкою для виміру співпереживання.

У реалізації соціально-емоційного навчання важ-

ливу роль відіграє педагога, тому СЕН передбачає використання спеціальної педагогічної моделі, у якій учнівство під час опанування кожної компетенції проходить три рівні розуміння, а саме здобуті знання, критичне осмислення та утілене розуміння (див. рис.3.).

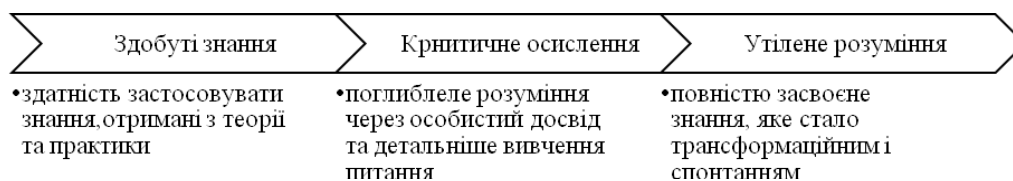

Рис.3. Педагогічна модель

Роль педагога в програмі СЕН часто зводиться до фасилітації (допомога, полегшення, сприяння), а не чіткого інструктажу та вказівок. Завдання педагога навчити учнів самостійно думати, задавати питання

та робити висновки. Це — єдиний спосіб пройти всі три рівні розуміння [3, с.135]. Робота педагога включає в себе три рівні та чотири, які допомагають реалізувати СЕЕН (див. рис. 4.).

Рис.4. Навчальні рівні та траєкторії

Дані педагогічні складові мають проходити кризу все навчання та виховання учнівства, оскільки діти повинні поступово та поетапно засвоювати необхідні компетенції, саме тому дана педагогічна модель також має назву навчальні траєкторії.

Якщо говорити про ціль СЕЕН то варто зазначити, що вона триєдина та включає у себе усвідомлення проблеми, співпереживання (включення емоцій) та залучення (виконання ефективних та правильних дій) [5, с.48].

Отже, можемо сформулювати список цінних навичок учнівської молоді, які позитивно сприятимуть формуванню соціально-емоційних компетенцій, а саме:

- Мотивація на перемогу та особистий розвиток: ініціатива, зацікавленість, новаторство, відповідальність, планування кроків до реалізації поставлених цілей.
- Навички самоорганізації та планування: управління часом, концентрація в роботі та відмова від прокрастинації.
- Навички самостійності та впевненості у власних силах: пропонувати нові ідеї, активно приймати участь в суспільному житті, розвивати свої вміння та таланти.
- Академічні навички та ерудиція: знання та навички відповідно віку та навчальної програми; інтелектуальна допитливість; позитивна звичка вчитись; розуміти важливість навчання в житті [6, с. 97-99].

Фізична культура і здорові звички: уміння цінувати й самостійно займатись фізичними вправами, пам'ятати про гігієну сну, правильний раціон, режим відпочинку та праці, а також знати про вплив тютюно-, алко-, норко- речовин на організм і свідому відмову від шкідливих звичок

Емоційна грамотність та емоційний інтелект: розуміння власних почуттів та вміння їх виражати, розвиток емпатії та співпереживання, вміння контролювати власні емоції та переключення негативних почуттів в позитивні дії.

Навички соціальної взаємодії: вмінні спілкуватися з однолітками та дорослими людьми, навички конструктивного вирішення суперечок; уміння бачити перспективу й навички точної оцінки своєї ролі у групі.

Ціннісні орієнтації у соціумі та навички взаємин: вміння формувати здорові стосунки та перебувати в них тривалий час, сприяти довірливим взаєминам з друзями та партнером, будувати гармонійні сто-

сунки, вміти пробачати, слухати, та поважати свого партнера або товариша

Моральна поведінка, цінності і характер: бути справедливим та відстоювати її; сумлінність; відповідальність за себе й тих, хто потребує захисту та турботи, допомагати слабким.

Духовність і цілеспрямоване життя: здатність приймати життя яке воно є; емоцій, вдумливе міркування й духовне зростання [3, с.184].

Важливо пам'ятати, що ефективність формування в учнівської молоді цих навичок має опиратися на прикладі, наслідуванні, ненав'язливості, а делікатності у навчанні, саме за таких умов молода людина здатна прислухатися та зробити правильний вибір у формуванні себе та свого майбутнього, а як наслідок майбутнього соціуму.

Висновки. Оскільки у 2016 році, відбулася реформа освіти, а саме впровадження Нової української школи, яка стала акцентувати увагу освітан не лише на здобуття знань учнів, а й на їх психосоціальний стан та особистісний розвиток. Відповідно педагоги відчували потребу у включенні до наскрізних компетенцій НУШ соціально-емоційного компонента.

Турбота про себе та свій психологічний стан, співпереживання щодо інших та розвиток емпатії, фокус уваги учнів на моральних цінностях та активній життєвій позиції – це все лежить в основі СЕН. Мета СЕН – дати інструменти для вибудовування благополуччя учнівства сьогодні й у майбутньому.

Педагоги відіграють важливу роль у формування соціально-емоційних та етичних навичок учнів, вони допомагають засвоїти всі виміри СЕЕН на трьох рівнях – рівні здобутих знань, критичного осмислення й утіленого розуміння. Саме така модель має позитивну реалізацію, оскільки одна компетенція підкріплюється іншою.

Впровадження СЕН передбачає формування в учнівської молоді активної життєвої позиції, соціального, емоційного та етичного залучення до світової спільноти, а також дозволяє пізнати надри власного внутрішнього емоційно-почуттєвого світу.

З огляду на це можемо відзначити, що формування соціально-емоційних навичок є актуальним та пріоритетним напрямком роботи сучасної школи з учнівською молоддю. Однак специфіка соціально-емоційного навчання та розвитку емоційної сфери серед учнів досліджені ще не на достатньому рівні. Це відкриває нові горизонти для подальшого вивчення зазначеної проблеми.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Дослідження соціально-емоційних навичок учнів: відповіді організаторів - Державна служба якості освіти України. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/doslidzhennya-socialno-emotsiynikh-nav/> (дата звернення: 27.09.2023).
2. Міністерство освіти і науки України - У 26 школах почався пілот з впровадження програми розвитку м'яких навичок СЕЕН: соціально-емоційного та етичного навчання. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-26-shkolah-pochavsya-pilot-z-vprovadzhennya-programi-rozvitku-myakih-navichok-seen-socialno-emotsijnogo-ta-etichnogo-navchannya> (дата звернення: 18.08.2023).
3. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕНавчання / За загальною редакцією О.Елькіна, О.Масалітіної, Я.Фюрста. Харків: Дім реклами, 2019. 60 с.
4. Що таке СЕЕН – EdCamp Ukraine. EdCamp Ukraine – Ми об'єднуємо освітян і допомагаємо їм зростати. URL: <https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen> (дата звернення: 18.07.2023).
5. Аналітичний огляд «Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи «Нова українська школа» / Л.Гриневич та ін. Київ: Шкільний світ, 2021. 314 с.
6. Іванова Є.О. Розвиток і психодіагностика емоційного інтелекту в підлітковому віці., Актуальні проблеми соціології психології, педагогіки. 2014. Вип.1. С. 97–103.

References

1. Doslidzhennya sotsial'no-emotsiynikh navychok uchniv: vidpovidi orhanizatoriv – Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrayiny. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrayiny [Study of social-emotional skills of students: answers of the organizers – State Service of Education Quality of Ukraine. State Education Quality Service of Ukraine]. <https://sqe.gov.ua/doslidzhennya-socialno-emotsiynikh-nav/>. (in Ukrainian).
2. Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny – U 26 shkolakh pochavsya pilot z vprovadzhennya prohramy rozvytku myakykh navychok SEEN: sotsialno-emotsiynoho ta etichnogo navchannya [Ministry of Education and Science of Ukraine – In 26 schools, a pilot program for the development of soft skills of SEEN: socio-emotional and ethical education has begun]. <https://mon.gov.ua/ua/news/u-26-shkolah-pochavsya-pilot-z-vprovadzhennya-programi-rozvitku-myakih-navichok-seen-socialno-emotsijnogo-ta-etichnogo-navchannya>. (in Ukrainian).
3. Elkina O., Masalitina O., & Furst Ya. (Eds.). (2019). *Vybrani materialy mizhnarodnoyi prohramy z formuvannya myakykh navychok SEE-navchannya* [Selected materials of the international program on the formation of soft skills of SEE education]. Dim reklamy. (in Ukrainian).
4. Shcho take SEEN – EdSamp Ukraine. EdSamp Ukraine – My obyednuemo osvityan i dopomahayemo yim zrostaty [What is SEEN – EdSamp Ukraine. EdSamp Ukraine – We unite educators and help them grow]. <https://www.edcamp.ua/seelukraine/shcho-take-seen>. (in Ukrainian).
5. Hrynevych, L. (2021). Analitychnyy ohlyad «Mozhlyvosti dlya realizatsiyi sotsial'no-emotsiynogo navchannya v ramkakh reformy «Nova ukrayinska shkola» [Analytical review of «Possibilities for the implementation of socio-emotional education within the framework of the reform «New Ukrainian School»]. Shkilnyy svit. (in Ukrainian).
6. Ivanova, E. (2014). Rozvytok i psykhiadiagnostyka emotsiynoho intelektu v pidlitkovomu vitsi [Development and psychodiagnosis of emotional intelligence in adolescence]. *Aktual'ni problemy sotsiologii i psykholohiyi, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 1, 97–103. (in Ukrainian).

Статус статті: Отримано: 19.09.2023 Прийнято: 21.10.2023 Опубліковано: 26.10.2023

Hasanova Leila

PhD Student

Department of Social Pedagogy and Social Work

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

Kravchenko Oksana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Department of Social Pedagogy and Social Work

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

FORMATION OF SOCIAL-EMOTIONAL SKILLS IN THE STUDENT YOUTH

Abstract. The article is devoted to the issue of formation of social-emotional skills in the context of the development of emotional intelligence of students in a modern school. The significance of introduction of elements of socio-emotional and ethical education during the acquisition of academic knowledge of students is substantiated. It is worth noting that this fall of 2023, 75 educational institutions, namely 3,000 students aged 15 years, will participate in a large-scale survey of the study of social and emotional skills (SES) and will join the 15 countries that have been implementing SES in educational institutions since 2022. The purpose of the article is the theoretical justification of the organizational and content conditions for the development of social-emotional competences among schoolchildren, to provide recommendations for the implementation of social-emotional education for schoolchildren. To use the studied tasks, theoretical research methods were used, namely, the analysis of psychological-pedagogical, sociological sources, synthesis, generalization, systematization. Social-emotional learning (SEL) has become an object of research quite recently, but has received active attention due to its relevance for example, SEL researcher Brendan Ozawa de Silva conducted an analysis of the implementation of this component of education and noted that SEL helps to reduce antisocial behavior by 10%, respectively, prosocial behavior increased by the same amount, academic knowledge of students increased by 11%, which makes it possible to positively evaluate the implementation of SEL in educational process. The article highlights the scientific novelty of the research, namely, the socio-psychological conditions for the formation of social-emotional skills of schoolchildren are substantiated; the content, structure, dimensions and levels of formation of social-emotional skills of schoolchildren are clarified. The article contains a list of valuable skills of student youth that positively contribute to the formation of social-emotional competencies.

Key words: social-emotional education, social-emotional competences, emotional intelligence, New Ukrainian school, student youth.